

Leerboek psychiatrie

M.W. Hengeveld, A.J.L.M. van Balkom, C. van Heeringen en B.G.C. Sabbe (redactie)

Leerboek psychiatrie

Derde, geheel herziene druk

Eerste druk, 2005.

Tweede, geheel herziene druk, 2009.

Derde, geheel herziene druk, 2016.

Derde, geheel herziene druk, tweede oplage, 2017.

Derde, geheel herziene druk, derde oplage, 2018.

© De Tijdstroom uitgeverij, 2016. De auteursrechten der afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.

Omslagontwerp: Korinna van Balkom, The Francolin.

Basisontwerp binnenwerk: Joop Bierling, Alces alces, Houten.

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.

Internet: www.tijdstroom.nl

E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 278 0

NUR 875

Inhoud

Woord vooraf – 13

Deel I Psychiatrische ziekteleer

Hoofdstuk 1 Psychopathologie – 17

Michiel Hengeveld en Ton van Balkom

Hoofdstuk 2 Diagnostiek en classificatie – 27

Michiel Hengeveld en Ton van Balkom

Hoofdstuk 3 Etiopathogenese – 53

3.1 Etiopathogenese en het stresskwetsbaarheidsmodel – 55

*Kees van Heeringen, Kees Kooiman, Stephan Claes, Aartjan Beekman,
Greet Vanaerschoot, Bernard Sabbe, Gilbert Lemmens en Ton van Balkom*

3.2 Neurobiologie van normaal en pathologisch psychisch functioneren – 63

Kees van Heeringen, Stephan Claes en Bernard Sabbe

3.3 Neurobiologische correlaten van psychische functies en psychiatrische symptomen – 79

*Met bijdragen van Chris Baeken, Wim van den Brink, Patrick Cras, Geert Dom,
Ann Van Gastel, Odile van den Heuvel, Peter van Harten, Marinus van IJzendoorn,
Manuel Morrens, Jorine van der Pas, Jos Prickaerts, Hester Roelfsema, Bernard Sabbe,
Iris Sommer, Frans Verhey, Ilse De Volder, Nienke Vulink, Robbert-Jan Verkes en
Nic van der Wee*

3.4 Psychologie van normaal en pathologisch psychisch functioneren – 127

Greet Vanaerschoot, Kees Kooiman, Gilbert Lemmens en Ton van Balkom

Hoofdstuk 4 Epidemiologie – 145

Jim van Os en Philippe Delespaul

Hoofdstuk 5 Gevolgen – 155

Aartjan Beekman en Ton van Balkom

Hoofdstuk 6 Behandeling – 163

6.1 Preventie – 165

Pim Cuijpers

6.2 Psycho-educatie – 171

Ton van Balkom

6.3 Neurobiologische behandelingen – 175

*Richard Oude Voshaar, Tom Birkenhäger, Geert Dom en Lieuwe de Haan,
met bijdragen van Chris Baeken, Loes Gabriëls en Martijn Figee*

6.4 Psychologische behandelingen – 209

Greet Vanaerschoot, Kees Kooiman, Gilbert Lemmens en Ton van Balkom

6.5 Psychosociale behandelingen – 227

Niels Mulder en Bernard Sabbe

Deel II Psychiatrische stoornissen

Hoofdstuk 7 Neurocognitieve stoornissen – 235

- 7.1 Delieren – 237
Esther van Fenema en Roos van der Mast
- 7.2 Dementieën – 251
Frans Verhey en Richard Oude Voshaar

Hoofdstuk 8 Psychosespectrumstoornissen – 271

Lieuwe de Haan, René Kahn en Bernard Sabbe

Hoofdstuk 9 Bipolaire-stemmingsstoornissen – 295

Ralph Kupka en Pascal Sienaert

Hoofdstuk 10 Depressieve-stemmingsstoornissen en suïcidaal gedrag – 319

- 10.1 Depressieve-stemmingsstoornissen – 321
Witte Hoogendijk, Anneke van Schaik en Robert Schoevers
- 10.2 Suïcidaal gedrag – 343
Kees van Heeringen

Hoofdstuk 11 Angststoornissen – 351

Irene van Vliet, Sako Visser en Ton van Balkom

Hoofdstuk 12 Obsessieve-compulsieve en verwante stoornissen – 375

Harold van Megen en Odile van den Heuvel

Hoofdstuk 13 Psychotrauma- en stressorgerelateerde stoornissen – 391

- 13.1 Psychotraumagerelateerde stoornissen – 393
Miranda Olf en Ramón Lindauer
- 13.2 Aanpassingsstoornissen – 407
Jac van der Klink en Berend Terluin

Hoofdstuk 14 Dissociatieve stoornissen – 415

Nel Draijer en Richard van Dyck

Hoofdstuk 15 Somatisch-symptoomstoornis en verwante stoornissen, en nagebootste stoornissen – 427

- 15.1 Somatisch-symptoomstoornis en verwante stoornissen – 429
Christina van der Feltz-Cornelis en Filip Van Den Eede
- 15.2 Nagebootste stoornissen – 443
Ine Klijn

Hoofdstuk 16 Eetstoornissen – 449

Annemarie van Elburg en Myriam Vervaeke

Hoofdstuk 17 Slaap-waakstoornissen – 463

Ilse De Volder en Ann Van Gastel

Hoofdstuk 18 Seksuele disfuncties – 473
Jacques van Lankveld

Hoofdstuk 19 Genderdysforie – 485
Gunter Heylens

Hoofdstuk 20 Drangstoornissen – 493
Hjalmar van Marle en Kris Goethals

Hoofdstuk 21 Middelgerelateerde en verslavingsstoornissen – 505
Geert Dom en Wim van den Brink

Hoofdstuk 22 Persoonlijkeitsstoornissen – 525
Moniek Thunnissen, Kees Kooiman en Ann Berens

Hoofdstuk 23 Neurobiologische ontwikkelingsstoornissen bij volwassenen – 545
Jan Buitelaar en Rutger Jan van der Gaag

Deel III Speciële psychiatrie

Hoofdstuk 24 Psychiatrie in de eerste lijn – 565
Albert van Hemert en Guido Pieters

Hoofdstuk 25 Spoedeisende psychiatrie – 573
Alexander Achilles en Vos Beerthuis

Hoofdstuk 26 Ziekenhuispsychiatrie – 583
Filip Van Den Eede en Albert Leentjens

Hoofdstuk 27 Peri-partumpsihiatrie en transgenerationale psychiatrie – 591
Mijke Lambregtse-van den Berg

Hoofdstuk 28 Ouderenpsychiatrie – 601
Max Stek, Mathieu Vandenbulcke en Roos van der Mast

Hoofdstuk 29 Forensische psychiatrie – 611
Hjalmar van Marle, Kris Goethals en Robbert-Jan Verkes

Hoofdstuk 30 Transculturele psychiatrie – 623
Mario Braakman

Hoofdstuk 31 Psychiatrie en arbeid – 633
Marc Verbraak en Aart Schene

Hoofdstuk 32 Psychiatrie en verstandelijke beperking – 645
Astrid Denayer en Therese van Amelsvoort

Deel IV Maatschappelijke aspecten

Hoofdstuk 33 Geschiedenis van de psychiatrie – 659

Willem van Tilburg en Bernard Sabbe

Hoofdstuk 34 Structuur en functie van de geestelijke gezondheidszorg – 675

Aart Schene, Joris Vandenberghe en Bernard Sabbe

Hoofdstuk 35 Psychiatrie en recht – 687

Emke Plomp en Kris Goethals

Hoofdstuk 36 Opleiding en beroepsprofiel – 699

Robert Schoevers, Willeke van Zelst en Bernard Sabbe

Bijlagen

Bijlage A Status mentalis voor de artsopleiding – 705

Bijlage B Psychiatrische begrippenlijst voor de artsopleiding – 713

Michiel Hengeveld

Personalialia – 733

Zakenregister – 737

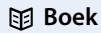
Namenregister – 775

Online leeromgeving

www.tijdstroom.nl/leeromgeving

Op www.tijdstroom.nl/leeromgeving vindt u de webversie van dit boek, met uitgebreidere informatie over verdiepingstekst en interactieve casusbesprekingen.

Boek

De tekst van het boek, met hyperlinks.

Casuïstiek

Leer aan de hand van interactieve casuïstiek.

Verdieping

Voor wie meer wil weten over specifieke onderwerpen.

- Status mentalis: oefenen met het herkennen en benoemen van psychiatrische symptomen aan de hand van videovignetten.
- Kennisclips.

Overzicht van de casuïstiek in de leeromgeving:

Casus 1 Mijn moeder wordt zo vergeetachtig

Max Stek

Casus 2 Ik kan mijn werk niet meer aan, want ik slaap zo slecht

Ann Van Gastel en Ilse De Volder

Casus 3 Mijn erecties laten het afweten

Gerty Casteelen en Michiel Hengeveld

Casus 4 Ik ben moe en heb nergens meer zin in

Esther Pluijms

Casus 5 Ik ben mijn recept kwijt

Richard Oude Voshaar en Cees Kan

Casus 6 Mijn leven is een puinhoop

Moniek Thunnissen

Casus 7 Ik pieker eigenlijk altijd

Irene van Vliet

Casus 8 Het hoeft voor mij niet meer sinds mijn man dood is

Esther Pluijms

Casus 9 Ik heb ontzettende hoofdpijn
Hansje Heller

Casus 10 Hij stond op een auto te dansen
Alexander Achilles en Vos Beerthuis

Casus 11 Dokter, ik heb een hartinfarct
Adriaan Honig

Casus 12 We hebben hier een man die steeds het infuus uit zijn arm trekt
Jolien Tuijl en Roos van der Mast

Casus 13 Ik durf niets meer aan te raken
Ton van Balkom

Casus 14 Dokter, is het kanker?
Sako Visser

Casus 15 Ik ben zo veranderd sinds die overval
Adrienne Freeve en Miranda Olf

Casus 16 Ik heb al mijn paracetamol ingenomen
Maurits Nijs

Casus 17 Ik heb zenuwtrekjes
Daniëlle Cath

Casus 18 Ze zeggen dat ik te veel drink
Annemiek Schadé

Casus 19 De burgemeester moet nu een woning regelen, anders doe ik mijzelf en mijn kinderen wat aan!
Alexander Achilles en Vos Beerthuis

Casus 20 Onze zoon zegt dat hij in contact staat met het heeal
Lonneke van Nimwegen en Nico van Beveren

Casus 21 In de cel zit een junk die om heroïne vraagt
Niels Mulder

Casus 22 We hebben een vrouw opgenomen met de ene rare infectie na de andere
Ine Klijn

Casus 23 Hij heeft al zijn meubels uit het raam gegoid!
Ralph Kupka

Casus 24 Als ik maar niet tril
Desireé Oosterbaan

Casus 25 Mijn vriend is gek aan het worden

Lex Wunderink

Casus 26 Kan het zijn dat mijn man autistisch is?

Jan Buitelaar

Casus 27 Ik heb eetbuien en niemand mag het weten

Jaap Spaans

Casus 28 Volgens de beschrijving op internet heb ik ADHD

Jan Buitelaar

Casus 29 Mijn eten is vergiftigd door de duivel

Nienke Dekker en Lieuwe de Haan

Casus 30 Mijn dochter eet niet meer

Annemarie van Elburg

Casus 31 Na al die jaren denk ik nog steeds aan de oorlog

Adrienne Freeve en Miranda Olff

Casus 32 Ik hoor een stem die zegt dat ik een einde aan mijn leven moet maken

Nel Draijer

Casus 33 Kunt u mijn neus kleiner maken?

Nienke Vulink en Damiaan Denys

Casus 34 Ik kan niet eten, want mijn darmen zijn rot

Esther Pluijms

Casus 35 Mijn vader verzamelt steeds meer dingen

Annemiek Dols en Yolande Pijnenburg

Casus 36 Ik kan niet meer lopen

Guus Eeckhout

Casus 37 Sinds ik die pillen slik zijn mijn benen zo onrustig

Nienke Dekker en Lieuwe de Haan

Casus 38 Dokter, het gaat al maanden niet goed, ik voel me ziek, ik heb overal pijn en ik kan niet slapen

Frank Koerselman

Casus 39 Dokter, ik wil het verleden verwerken

Kees Kooiman

Woord vooraf

De derde, geheel herziene, druk van het met veel enthousiasme ontvangen en gebruikte *Leerboek psychiatrie* komt zeven jaar na het verschijnen van de tweede druk en was noodzakelijk om het boek aan te passen aan de DSM-5 die door de American Psychiatric Association in 2013 werd gelanceerd om de inhoud op wetenschappelijk gebied up-to-date te houden.

Ten opzichte van de tweede druk is een groot deel van de inhoud van het leerboek veranderd. Deel I, Psychiatrische ziekteleer, vormt meer dan in de tweede druk de theoretische en praktische basis van het leerboek. Het hoofdstuk Etiopathogenese is geheel vernieuwd. Naast de neurobiologie en psychologie van het normaal en pathologisch psychisch functioneren, komen de neurobiologische correlaten van belangrijke psychische functies en psychiatrische symptomen, zoals bewustzijn, denken, waarnemen en stemming aan bod, zodat de student elementen uit het psychiatrisch onderzoek beter kan plaatsen in de structuur en functie van de hersenen. In deel II worden de psychiatrische ziektebeelden vrijwel volledig gepresenteerd conform de nieuwe hoofdstukindeling van de DSM-5 en zijn alle hoofdstukken volgens een vast stramen ingedeeld in de paragrafen: syndromen, ontwikkeling, beloop en gevolgen, diagnostiek, differentiële diagnostiek, epidemiologie, etiopathogenese en behandeling. Om de omvang van het leerboek door de uitbreidingen van met name deel I beperkt te houden, zijn de hoofdstukken uit de delen III Specieële psychiatrie en IV Maatschappelijke aspecten, waar mogelijk, beknopter geworden.

De hoofdstukken uit deze derde druk zijn soms door nieuwe auteurs geschreven of aangepast, en soms zijn aan de auteurs uit de vorige drukken nieuwe auteurs toegevoegd.

De vormgeving van het leerboek is geheel vernieuwd en aantrekkelijker geworden: het boek wordt nu full colour uitgegeven.

De website die aan het leerboek is gekoppeld, is ook volledig vernieuwd en uitgebreid. Naast de volledige tekst van het boek zijn hier korte videovignetten te zien, ontwikkeld door collega dr. Desirée Oosterbaan, die belangrijke symptomen uit het psychiatrisch onderzoek illustreren. Studenten kunnen aan de hand van deze fragmenten oefenen met het herkennen en benoemen van psychiatrische symptomen.

Daarnaast zijn op de website een veertigtal naar de DSM-5 geüpdatete oefencasus voor de student beschikbaar. Aan de hand van deze casus kan de student zijn psychiatrische kennis leren toepassen en wordt een brug geslagen tussen theorie en praktijk. Om doelgericht te kunnen oefenen, is in het leerboek bij ieder hoofdstuk aangegeven welke casus bij de betreffende leerstof horen. Steeds ontvangt de student feedback bij het beantwoorden van de vragen. Verdere verdieping in de antwoorden kan worden gevonden in de tekst van het leerboek. Ten slotte zijn op de website korte kennisclips te vinden die dienen voor verbreding van de kennis van de geïnteresseerde student. De komende jaren zal het aantal kennisclips stapsgewijs uitgebreid worden.

Wij zijn de grote groep auteurs van leerboek, casus en website dankbaar voor hun bijdragen. Zij zijn er naar ons idee op uitstekende wijze in geslaagd een evidence-based en natuurgetrouw beeld van de hedendaagse psychiatrische praktijk in Nederland en Vlaanderen te geven. Voor opmerkingen, aanvullingen of suggesties van studenten en docenten houden wij ons uitdrukkelijk aanbevolen.

Augustus 2016

Michiel Hengeveld, Ton van Balkom, Kees van Heeringen en Bernard Sabbe